

munkájuk sokban fogyatékos, széteső. Ezek közül a könyvtárak közül egyeseket államigazgatási szerv alapított, másokat a megyei vagy a járási könyvtár vagy a MEDOSZ. Más a jellege a tisz-könyvtáraknak, amelyeket a termelőszövetkezet hívott életre és ismét más a gépállomási és állami gazdasági könyvtáraknak, amelyek számára földművelésügyi minisztériumi rendeletek jelentős összeget, sokszor évi több ezer forintot biztosítanak könyvtári célokra. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár javaslatot tett már a gépállomási könyvtárak ügyeinek rendezésére. Javaslatának elfogadása esetén az állami gazdasági és a tisz-könyvtárak ügyének a tisztázására is előterjesztést tesz.

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtárnak magának is vannak még megoldatlan kérdései, van még javítanivalója munkáján. De mindazzal, amit munkájában eddig elért, illetve összegyűjtött —

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár ceglédi anklája

könyvvállományaival, kiadványaival, szaktudásával, módszertani ismereteivel — szívesen segíti a vidéki könyvtárakat.

FARAGÓ LÁSZLÓ

az Országos Mezőgazdasági Könyvtár h. vezetője

A könyvtári statisztika felhasználásáról

Az új könyvtáros leggyorsabban a statisztikából ismerheti meg a gondjaira bízott könyvtár addig végzett munkáját.

1951. elején a bajai városi könyvtárban én is egy teljes hetet fordítottam arra, hogy a könyvtár statisztikai adatait utólag összegyűjtsem és a megalakulástól kezdve feldolgozzam.

A kapott adatok azután nem maradtak pusztá számok, hanem milliméter papírosra vetettük, vonalas grafikon formájában. S ha szükség volt, oszlopokat is sorakoztattunk mellé, bemutatva a könyvtár forgalmi adatait és körös ábrák is készültek, amelyeken az olvasók életkorát, vagy foglalkozását lehetett összehasonlítani.

Érdekes dolgokat mondtak el ezek az ábrák: a vonalas grafikonon pl. meg lehetett látni, hogyan hullámszik a kölcsönzések száma az évszakok szerint. Nyáron a Duna bizony elvonta az olvasók egy részét a könyvtárból és a megmaradt olvasók is kevesebbet olvastak. (Akkor még nem ismertük a strandkönyvtárak jelentőségét!) Voltak viszont olyan meglepő törések, kiugrások és visszaesések a görbe irányában, amelyeket csak az évszakok változásával nem lehetett megmagyarázni.

A könyvtár története adta meg a választ: pl. felemelték a tagdíjat: csökkent az olvasók száma. Leszállították a tagdíjat, vagy új, szebb helyiségbe költözött a könyvtár: hirtelen felszökött az olvasók számának vonala. Ha pedig az idényszerű hullámszások csúcspontjait és mélypontjait összehasonlítottuk, kiderült, hogy ezek mindig magasabban vannak, mint az előző évben. Ez a könyvtárpropaganda eredményességét mutatta és a könyvtár fejlődő, jó munkáját. A hirtelen törések, kiugrások, vagy visszaesések pedig azt, hogy a könyvtármunka eredményességét külső tényezők is befolyásolják (jó vagy rossz helyiség, tagdíj mértéke stb.).

Tehát a statisztika szemléltetésének jó hasznát vettük a könyvtár helyzetének mérésében. Itt azonban nem volt megállás: a statisztika segített a könyvtár további terveiben is. Pár nap múlva ugyanis a könyvtár fal tábláján megjelentek a rajzok. Az olvasók érdeklődéssel nézték a fejlődést, az olvasók számának szaporodását és a könyvvállomány gyarapodását. A könyvvállomány gyors gyarapodása nekik a vá-

laszték növekedését is jelentette. Erdekeltté váltak a könyvtár munkájában. A táblázatok szemlélői közül nemsokára többen jelentkeztek, akik felajánlották, hogy segítenek a belső munkában.

A tanács is többször érdeklődött a könyvtár helyzete iránt. Gyakran hívták bennünket a tanácsházára. Még ma is megvan az a pár gyűrött grafikonpapír, az elmosódott oszlopokkal, vonalakkal, melyet ilyenkor magunkkal vittünk. Nagyon sok baj volt ugyanis az első időben a szűk költségvetési kerettel is. Ezért a pénzügyi tárgyalásokon az asztalra kerültek ezek az ábrák, amelyek a könyvtár eredményeit mutatták és amelyek így valószínűleg a könyvtárosok helyett érveltek. (Természetesen túlzás volna azt állítani, hogy ezek után annyi pénzt kapott a könyvtár, amennyit csak kért, de biztos, hogy sokkal könnyebben ment mindig a tárgyalás, mégpedig nemcsak a pénzügyi, hanem a többi vezetőszervvel is.)

De máshol is a statisztika jelezte azt az irányt, amerre haladni kellett: a könyvtár belső munkájában és mindenütt segített, ahol helyesen tudtuk alkalmazni.

a) Most hadd mutassunk be egy példát, hogyan használhatja fel a könyvtáros a statisztikát a könyvtár könyvbeszerzésében. (1. ábra)

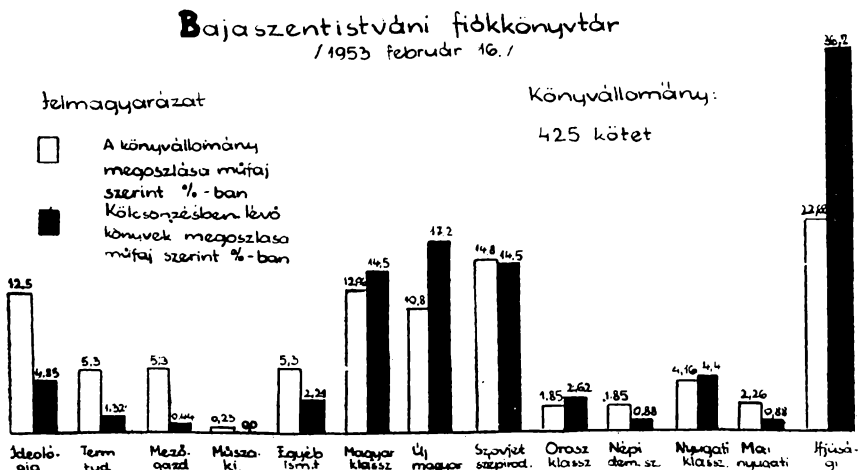
Ebben a fiókkönyvtárban a bajai könyvtár az állomány kiegészítésekor figyelembe vette az olvasók tényleges érdeklődését. A könyvállomány összetétele általában megfelelő. Az ország leg-

több könyvtárában azonban nem ilyen kedvező a kép. A legtöbb helyen igen kevés a szépirodalmi és az ifjúsági mű.

Ha az ismeretterjesztő művek olvasottságát most egyéb tényezőktől (könyvpropaganda) függetlenül vizsgáljuk, a csekély érdeklődést az is okozhatja, hogy a könyvek rosszul vannak összeválogatva: ezeken a könyveken belül sok az olvasók műveltségi és szakmai színvonalát meghaladó munka. Vagy egy részük tartalmilag túlhaladott, elavult könyv és brosúra. Az érdeklődés hirtelen csökkenhet egy-egy csoport iránt bizonyos idő múlva, ha a csoporton belül sem megfelelő a könyvek megoszlása. Pl.: kevés fajta politikai könyve van a könyvtárnak, de egy-egy mű túlságosan sok példányszámban van meg.

b) A könyvkiadási politikának is figyelembe kell vennie az olvasók jelzéseit, amelyeket a lenti oszlopos diagramma mutat. Ugyanis a könyvtár kölcsönzéseinek műfaji megoszlása az olvasók igényeinek mércéje. Az olvasók azt olvassák, amit szeretnek, amire szükségük van. A könyvkiadás ezzel úgy függ össze, hogy a könyvtárak viszont csak azt szerezhetik be, az olvasók pedig azt olvashatják, ami van, ami kapható.

Az ország más helyein végzett mérések azt bizonyítják, hogy a magyar klasszikusok és az ifjúsági irodalom együtt a könyvállomány alig 20–25%-a, viszont a kölcsönzések több mint 60–70%-át teszi ki e két csoport (ld. 4. ábra). Nyilvánvaló, hogy a könyvtár nem tudja megfelelőképpen kielégíteni az olvasók

1. ábra

igényeit ezekből a könyvekből, de jelenleg a könyvpiac sem. A megoldás a kiadott klasszikusok és ifjúsági művek példányszámának sűrűs növelése. Viszont téved az a könyvtáros, aki azt hiszi, hogy ha pl. a mérések eredményeként a kölcsönzések 50%-a a magyar klasszikusokra jut, a könyvvállományt is 50%-ra kell ezekből feltöltenie. A könyvállomány és a kölcsönzések száma közti feszültséget most az okozza, hogy rendkívül kevés a keresett irodalom, de ha fokozatosan növeljük a könyvek számát, a klasszikusok nagy forgási sebessége megszünteti az aránytalanságot. Ugyanez a helyzet az ifjúsági irodalomnál is, amelyből soha nincs és nem is lesz elég könyv egy-egy könyvtárban. (Természetesen erre a könyvkiadás mégsem hivatkozhat!)

c) A fenti diagramm a könyvtár propagandamunkájának hiányosságait, egyoldalúságát is feltárja. Előfordul, hogy az olvasó teljesen ösztönösen választja a könyvet, a statisztika éppen ezt az állapotot rögzítette. Másrészt, ha pl. az olvasók túl nagy része öreg és gyermek, akkor a könyvtárpropaganda is hibás. Ezért a statisztikát ki kell egészíteni az olvasók foglalkozási és korszerinti megoszlásával. Ebből kiderült, hogy a könyvtárnak milyen a viszonya a ténylegesen dolgozó, termelő korosztályokhoz. (2. ábra)

A rossz könyvpropagandát a hiányos érdeklődés egyik okául jelöltük meg. Ez abból is eredhet, hogy a könyvtáros maga sem ismer más könyveket, csak amelyeket olvasói általában kérni szoktak. A mezőgazdasági könyvek iránti csekély érdeklődés néha abból adódik falun, hogy a könyvtáros nem ért a mezőgazdasági munkához és különösebben nem is érdekli az.

Az ideológiai művek hibás propagandájának tipikus esete, ha a könyvtáros a meglévő — nagyrészt idős és túl fiatal — olvasóival próbálja olvastatni ezeket a műveket, viszont mitsem törődik a helyi pártoktatás és a könyvtár kapcsolatával.

Ezért helyes azt is kimutatni, hogy kik olvasták a kölcsönzött könyvek különböző csoportjait. Az első ábrából — kiegészítés nélkül — azt hiheti mindenki, hogy az olvasók megoszlása vegyes. Holott előfordulhat az is, hogy mindenféle könyvet ugyanaz a csoport olvassa, pl. a 14 éven aluliak, akik megfelelő

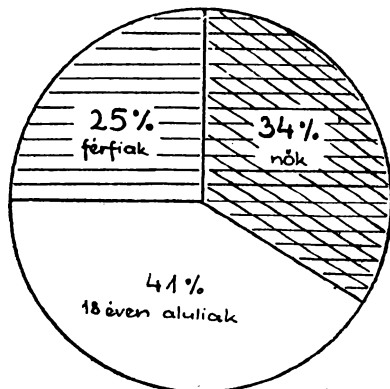
Bajszentistván	14 év alatt		14-18 év között		18-40 év között		40 év felett		Kölcsönzések száma szerinti összesítés		Összes példány
	fiát.	nő	fiát.	nő	fiát.	nő	fiát.	nő	fiát.	nő	
Alt. iskolák	70								70		133
Középiszkolák		63	14	4						11	4
Főiskolák											
T. sz. tag			1		3		3		4	7	6
Egyéni iparosok					4		1		5	1	6
Állami gazd. kft. dolgozók					1		4		5	6	11
Munkás, napvándorok			3	6	1	17	4	4	8	27	35
Államháztart. alkalmazottak					5	13	1	3	6	16	22
Egyéni iparosok					2				2		2
Háztartásbéli				2		17		12		34	34
Egyéb (mag. állásúak)						1	4		4	4	5
Összesen nem szánt*	70	63	45	12	16	56	17	25	118	155	273
Összesen kor szerinti	133		27		71		42		273		
Kor szerinti %-os megoszlás	48,7%		9,7%		26,3%		15,3%				

2. ábra

könyv és irányítás hiányában bármit elvisznek haza. Ha a bajszentistváni statisztikát teljessé kívánjuk tenni, ki kell egészíteni azzal, hogy az egyes műfajokat kik olvasták. Pl. a 17,2%-ban kölcsönzött új magyar szépirodalom olvasóinak megoszlása: (3. ábra)

(A magyar klasszikusok csoportjában a kölcsönzések 24,2%-a jut a 18 éven aluliak csoportjára.)

Vigyázni kell ezeknél a számításoknál a százalékokra is: ha pl. a műszaki könyvek kölcsönzéseinek száma 4 és ez az összes kölcsönzések 0,44%-át teszi ki, ezt a 0,44%-ot helytelen lenne tovább bontani így: olvastak ebből a felnőtt férfiak 75%-ot, a 18 éven aluliak pedig 25%-ot. Holott a 75% is mindössze 3 kötet, ame-

3. ábra

lyet egy olvasó véletlenül is kivehetett. Ezért, ha ilyen kis számokról van szó, leghelyesebb nemcsak a százalékokat, hanem az eredeti számokat is feltüntetni. Másként a statisztika torzít.

d) Az ismertett módszer (amely maga is csak egy a felhasználható sok módszer közül) főleg kisebb könyvtárakban alkalmazható, ahol a könyvállományt és a könyvkártyákat gyorsan meg lehet számlolni. Másutt csak akkor lehetne, ha a napi statisztika az általunk használt csoportosításban mutatná a kölcsönzések megoszlását. A könyvállomány megoszlásainak leméréséhez pedig szükséges volna az állománynapló (csoportos leltárkönyv) is, melyet még csak ezután vezetnek be a nagyobb tömegkönyvtárakban.

Addig is úgy segíthetnek magukon a könyvtárak — ha az olvasók igényét ismerttetett módszerrel akarják megismerni —, hogy az olvasók meghatározott csoportjának személyi lapjaiból veszik a kívánt adatokat. Pl. kiemelik 100 felnőtt férfi, valamint 100 felnőtt nő személyi lapját. A két oszlopot a személyi lapon feljegyzett művek százalékos megoszlása adja. (Különleges csoportokat is lehet alkotni: mit olvasnak a tanulók, a háziasszonyok, az értelmiségiek stb.)

Természetesen az üzemi könyvtárak nem egyszerűen 100 felnőtt férfi személyi lapjait keresik ki, hanem pl. 100 segédmunkását, 100 szakmunkását (férfiak-nők) állítják szembe. Kisebb csoportokat alkothatnak a műszaki értelmiség, a sztahanovisták stb. olvasmányából is.

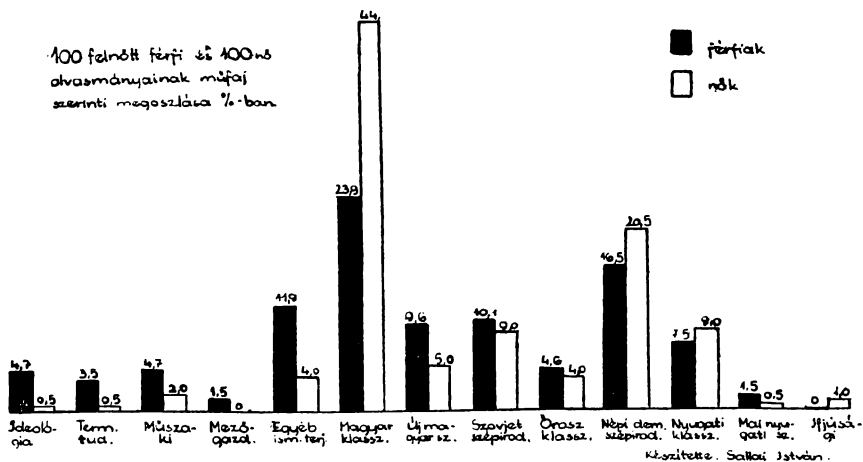
Az erzsébethelyi könyvtár ábráján feltűnő a népi demokratikus szépirodalom iránti nagy érdeklődés. Magyarázat: az olvasók egy része szlovák anyanyelvű. Ez minden megjegyzés nélkül nem található ki, eltér az országos képtől. A táblázatokat tehát nem elég közölni, ki kell egészíteni a szükséges megjegyzésekkel, magyarázatokkal is.

e) Az ilyenfajta statisztikából a könyvtárak fejlődését és az olvasók igényeinek fejlődését is le lehet mérni, de az egyes könyvtárak adatait országosan össze kell vetni. Az ország egész területére kiterjedő mérésekből alakul ki a teljes kép.

A méréseket azután bizonyos időközökben meg kell ismételni, természetesen azonos statisztikai elvek, azonos csoportok alapján. Mivel nagyobb könyvtárakban mérések alapja az olvasók személyi lapja, a megtelt személyi lapokat meg kell őrizni.

Osszefoglalva: A statisztikai adatokat nem elég összegyűjteni, a statisztika önmagában néma. Meg kell szólaltatni, az adatokat ábrázolni kell, kifele is megmutatni. A statisztikai szemléltetés a könyvtári statisztikának egyik legelhanyagoltabb területe. Pedig a jól szerkesztett, világos, áttekinthető statisztika a legjobb fegyvertársa a könyvtárosnak, aki a könyvtári munka minden részében hasznát veszi: tervek összeállításában, pénzügyi, költségvetési tárgyalásokon, a tanácsok és a könyvtári vezető hatóságokkal folytatott megbeszélésein stb.

Békéscsaba: Erzsébethelyi fiókkönyvtár
/1pari település./

4. ábra

Természetesen, míg odáig jut, komoly elmélyedés és sok munka előzi meg a könyvtáros részéről. A statisztikus szerepe a könyvtár módszertani munkájában egyre fontosabb lesz. Az a felismerés, hogy a statisztikus a könyvtár főkönyvelője, akinek minden észrevétele éppúgy visszahat a könyvtár munkájára és irányítására, mint a vállalatokban és üze-

mekben — a könyvtárakban még nem tudatosodott eléggé. Pedig szerepe abban az arányban nő, ahogy a könyvtárak munkájában az olvasók igényeinek figyelembevétele, az olvasók igazi szolgálata szélesebb teret kap.

GERÓ GYULA

az Orsz. Széchenyi Könyvtár munkatársa

A karácsondi példa

A FÜGGETLENÍTETT NÉPKÖNYVTÁROSOK TAPASZTALATCSERÉJE

Ha nem »odavalósi« szállt le december 13-án a karácsondi állomáson a vonatról, bizonyára meglepődött, mert az ott várakozó helybeliek megkérdezték tőle, hogy az értekezletre jött-e? Meglephette az idegent a feldíszített kultúrotthon homlokzatának messzefénylő villanyfelirata és a tanácsház késő este is világos ablakai is. Még vasárnap este tíz órakor is azért volt a hivatalában Polonkai Mátyás tanácselnök és Horváth Lívia tanácsitkár, mert e napon kezdődött Karácsondon az ország függetlenített népkönyvtárosainak háromnapos tapasztalatcseréje, s gondos figyelmük arra is kiterjedt, hogy a netalán későn érkezők elszállásolásáról gondoskodjanak. Úttörők is tartottak ügyeletet, ők kísérték szállásukra a vendégeket. Már ez is azt bizonyítja, hogy a karácsondi községi tanács tisztában van kormányunk programjával és a népkönyvtár jelentőségével, amit Polonkai tanácselnök meggyőződéssel hirdet is, hogy a kultúrotthon és a könyvtár a tanácsé, »mi egy család vagyunk és éppúgy gondunk a népművelés, mint a mezőgazdasági termelés fejlesztése, vagy a begyűjtés«.

— Látni kellett volna — mondja —, hogy az elszállásolás ügyében összehívott rendkívüli tanácsülés résztvevői mennyire örültek annak, hogy a község vendégül láthatja az országos tapasztalatcserére érkező könyvtárosokat... mert nálunk szeretik a kultúrotthont és a népkönyvtárat.

Tapasztalatcsere egy olyan községi könyvtárban, amellyel ennyire törődik a tanács, magában is nem mindennapi és tanulságos jelenség, de az sem érdektelen, hogy — miért éppen Karácsondot jelölték ki az országos tapasztalatcsere

színhelyéül. Hozzájárult ehhez az is, hogy a tanács, igen helyesen, a kultúrotthonban helyezte el a könyvtárat és természetesen a könyvtár példamutató munkája és az a példás összhang is, amellyel a két intézmény vezetője együttműködik, döntötte el, miért esett a választás Karácsondra.

Ahhoz, hogy egy népkönyvtár ilyen színvonalú kulturális munkával vegyen részt a kultúrforradalomban, szükséges az illetékes állami szervek támogatása, jelen esetben a községi tanácsé és a megyei könyvtaré, a hozzáértés és végül, de nem utolsó sorban, felvilágosultság és lelkesedés. Mivel Karácsond kultúréletében mindez föllelhető, azért rendezte itt a Népkönyvtári Központ a háromnapos tapasztalatcserét, amely december 15-én a tiszánai népkönyvtárban fejeződött be. A tapasztalatcsere a függetlenített népkönyvtárosok kívül meghívták a megyei könyvtárak módszertani munkatársait is.

A tapasztalatcsere megszervezésénél irányelvként szolgált Darvas József

A könyvtáros-tapasztalatcsere színhelye: a karácsondi népkönyvtár